

покладуть у чорну глибоку яму й засиплють землею. Це не діда Андрія не стало – це пішли із життя сніжні, аж під саму стріху зими, чай із гілок малини, чоботи, одні на п'ятох, дикі вепри й велетенська риба в Синюсі. А ще правда про війну. Нерозказана правда. Та, від якої боліло все дідове тіло, та, якою палали бабусині маки. «Дідусю... діду, мені страшно!»

На високому кам'яному березі ріки Синюхи здивованим лосам спинилося літнє мар'янівське надвечір'я. Молода грива його пахне стиглим білим наливом, теплим молоком і густим пирієм. Коник дихає на воду й жене до того берега ледь помітне мереживо хвиль. Від захованих в очереті кладок по сірій землі стежок червень, позіхаючи, плететься до хат. Десь за горбом урочисто й повільно повертається з пасовиська сита череда. Замурзані в ряску з річки лопотять гуси й качки. Дід Митя дістав із нагрудної кишені пучку тютюну, сипнув на клаптик паперу, край якого лизнув язиком, і зробив самокрутку. Наче храм, відчинив він хліва й виніс звідти під грушу оберемок пруття. «Дідуню, дідуню, а що то буде?» – загукав до старого онук. «Мітли...» – махнув вусами дід. «А навчи мене, навчи!» – просив хлопчик. І дід Митько садив коло себе малого Андрійка і вчив. А довкола рожева матіола вже снувала дрімоту. Старий підняв голову й прислухався: знову співають солов'ї, сюркочуть у травах коники й кумкають жаби. Котиться... Котиться торба з високого горба! І від того усього в діда на душі намазано медом.

2010

УДОСВІТНЯ

Забрідками, навпрошки, ховаючись й озираючись, наче парубок у колгоспнім садку, старий Микита йшов щодень удосвіта однією дорогою уже який десяток літ. Усеньке село знало куди. Але чи й досі дідові соромно було за себе, чи звик уже, – шаркбав немічний вивченим до камінчика берегом, пригинаючи голову. За Мокрою долиною, звідки видно було останнє дворище, завжди пришвидшував ходу. Чи боявся кудись спізнитися, чи, може, хто чекав на нього в цю пору, чи ніс він комусь у своїй торбі щось важливе – хтозна? Однак тепер уже у своїй оцій покvapливості виглядав він дуже чудно: зсохлий, задубілий, куцуватий дід видавався в ранкову пору на лоні долини дивною істотою, хворим звіром, привидом.

Здершись на пагорб, Микита стелив коло дички свою торбу, усідався й підкурював цигарку. Наче свіжий вишневий кисіль, розливалася над дідовим картузом вранішня небесна глибочінь, у якій топили зорі-цятки, піною виринали й розчинялися в тім вариві хмари, булькало, кумкало, клекотало й виводило кожне свою вдосвітню. І здавалося дідові щоразу, мовби от-от і підхопить його на свою розчепірену п'ятірню ця вогка долина й пожбурить геть, за край туману, за вигини своїх боків, углиб порослого очеретом бездонного болота. А часом йому й правда хтілося втопитися, пропасти навіки.

Чи знав напевно, чи ггадував: як тільки дотягував свою папіросу, що вже шкварчала на губі, у Ганчинім дворі зривалася на лемент птиця. «Вийшла», – мовив щоразу про себе Микита.

Він не підходив до її двору ближче. Віддалека сидів отут спиною до господи, зімкнувши очі. А баба, впоравшись, щоранку шаркала до пагорбу вирвати щавлю, наче в її городі не росло такого. Ганка проходила дичку, не глянувши й разу в її бік, мов і справді звичною була присутність старого під розлогою кроною дерева в таку пору. Село вигонило корів до череди. Гриміли собаки по кутках, блідло вишневе вариво над головою, сходила роса... Дід виймав із засаленої кишені ще одну папіросу, поволі розгинався, підводився й, не озирнувшись, брів, звідкіля прийшов. Аж там, у ногах горбака, у пелені Мокрої долини, де ще виднілася Ганчина хата, старий спинявся лише на мить, аби поглянути в очі бабиної оселі.

Уже давно Ганка перестала лити сльози, коли Микита рушав від дички. Щоразу, вигнавши корову й дочекавшись пастуха, вона поспішала нарвати зелені, а тоді швендяла до хати й ставала у вікні, знаючи, що Микита ще на пагорбі, що піде, як тільки потік череди зарябіє в далечині за дальніми хатами. Знала, що він чекає, доки та втрапить до оселі, дочовгає до залитої сонцем шибки, звідкіля її ніколи не було видно. Баба проводжала старого поглядом і щоразу здригалася, як той повертав лице до її вікна, ніби наосліп відчуваючи, де саме вона стоїть. На Різдво й Великдень Микита лишав під дичкою куповане печиво, яке завжди розтягували відпущені на ніч сільські пси. Ніколи не взяла від його Ганка ні крихточки, ні рисочки...

У Немирівці баба весь вік була чужою. І поховають її, певно, інакше од усіх. Так вона знала. У тихій і непоказній дівчині – ще

зеленому зоотехнікові в роки її далекої юності – гарячі й горласті немирівчани не пізнали свою. Кликали її попервах до гурту. Гукали на святкові колективні гуляння співати – ніколи не йшла, відмовчувалася, навіть не вигадуючи відмовок. Танцювати Ганка теж не любила. Підсміювалися тутешні дівки, що та дерев'яна: «Стоїть Ганка коло клуба. В неї руки й ноги з дуба». «Нетесана колода – Ганчиної вроди», – реготали, як хто нову примовку вигадував про нетутешню. Однак чого-чого, а от вроди дівчині було не відняти. Закручувала на маківці такий калач смоляний, що дивно було, як його голова носить. Не вбиралася вона в барвисті сукні на свята – не було коли за відрізами в район мотатися та в чергах вистоювати, та й не тяглася за цим. Але ж і в ситці дрібненька та струнка Ганна Цівка вийняла в нього серце одним поглядом.

Микита Бивик приїхав до Немирівки в колективне господарство «Червона зоря» за направленням на роботу ветлікарем на три літа пізніше від Ганни. За побілованими будинками ферми, у літніх загонах, між темних кінських грив вона стояла в білому. Тоненькі руки дівчини так ніжно торкалися жилавої шиї коня, що той аж примружив очі. Позаду неї крутився ще один. Певно, ревнуючи, сірий смикнув за кісничок, і з дівочої голови чи не до самого долу бехнула така сама чорна грива, як у тих жеребців. Вітер підхопив кучері Ганни, і ті заграли пишними хвилями в небі, заливши Микиті смолюю весь його дотеперішній світ. Трохи-трохи – і село загуло. Узяли пару на зуби: то Микита в Ганки ночує, бо бачили, як разом селом на роботу йдуть, то Ганка Микиті обідання з дому носить. То до райцентру разом йдуть, на базар... А тому бідному парубкові вже як рік тільки та Ганка й снилася. Не втерпів хлопець якось, подався глибої ночі через Мокру долину. Виліз на пагорба, уместився коло дички й кроку далі ступить не може. Тепла долина вкутала Микиту, як родичка. Притулився до стовбура й заснув. Розвиднялося, коли Ганка вийшла за ворота по квасець – наварити до порання їсти. Нагнулася за зеленим і затерпла. Приходив відтоді Микита до дички щоночі. Купався в тих косах, що так міцно обвивали йому серце, аж до світання. А потому вертався долиною до себе.

Чудним і дивним було те кохання для люду. Знали й бачили – від сільського ока не втаїш, язика нікому не припнеш і вух не закладеш. Чи питала вона в хлопця, чого той злодієм вертає від неї до сходу, чи мовчала й жила тим, що мала, людям на страм і

собі на горі? Ніхто того не скаже. Ходив Микита до неї отак два роки. А далі перестав. Не тікав, не ховався від дівчини, не подався нікуди світ за очі – тут був, та тільки наче не він, а хто чужий. Ходить коло худоби колгоспної – знай свою роботу. І в Ганчин бік не подивиться. Рвала вона ті коси на собі, якими стільки ночей укривала своє кохання, виливала сльози без жалю. Питалася в нього, чого мовчить? Ні слова, наче й не було того свята їхнього. Ніби не просився до неї, не казав, яка вона йому рідна... Щодень вертала Ганна з роботи тихою, якою й була завжди. Мовчки поралася, а поночі, забривши в хату, падала на діл таки колодою й німим криком розводила стіни, доки ставало сил...

Вона постукала в Ганчину шибку пізно ввечері. Уже й не чутно було по кутках дівочих співів. Тиша прорвалася благим ситцем, і в її серці сіпнуло: «Прийшов». За дверима стояла жіночка, закутана аж за брови темною хусткою. Гостя сама зайшла до хати, скинула з голови платок і сіла на теплу постіль. Назвалася... А далі, більше нічого не чувши, Ганна гепнула ниць.

Микитина дружина приходила ще. Вона хотіла знати все: як той ходив, що їй казав, що приносив. Слухала спокійно. А чорна від болю дівчина не йняла віри в те, що коїться. Говорила... Казала про свою любов, про розпач, плакалася в горі. Ольга призналася про дітей, повіла, що жила в матері, доки Микита мав тут звести будинок, бо, як сам написав, дали йому в колгоспі не хату, а землю, то живе в кімнатці на поверсі. А вона чекала. Листувалися, приїздив до них у Фастів. Та як місяць не було від нього звістки, то згребла в жменю дітей і приїхала сама. Ольга все те говорила так, мов рідній сестрі. Навіть у голосі її чулося щось близьке. Останнє мовила жінка хижо, аж те сказане задзвеніло сталевую стружкою по підлозі: «Що було, то минуло. Дай нам жити тепер. Не приходь, не терзай чоловіка, мій він».

Як зірвалося оте останнє з її язика, то наче дотепер і не тямилась цього Ганна. Учепилося воно їй у коси, лізло за пазуху, роздирало кігтями груди, терзало, доки не випило останньої крові. А налившись, розчахнуло двері й ринуло з хати. «Мій він!» – клекотало вже десь за долиною, котилося чорним небом: «Мій... мій».

Вона лишилася в хаті сама. Сама навіки... Здавалося часом, що ніхто й не бував тут, крім неї. Минало отак, не загоївшись, плелось життя. Шаруділа, сохнучи, на припічку сушка, шмигало листя за шибкою, квасили долину осені, напували весни. Снами чи ви-

діннями він приходив до неї щонаочі, як завжди. Тихо заходив до хати й сідав поруч. Як же багато вони мовчали – вік балачок у те не вмістити! Як схилила на його плече голову, а він, розпустивши її косу, розчісував пальцями. Як зустрічали перші промені на пагорбі, як із ножа кормила вона його яблуками... Скільки ночей! Чи бувають у кого ще отакі короткі ночі: ніби всі – одна?! І було в тій світлій темряві так багато чийогось смутку тягучого. Ніби дихало їм у спину щось хворе. Важко дихало, мов перед смертю. А тепер... Виє воно за болотом блудним собакою, проситься... Чи то плачуть її ненароджені діти? «Мамочко... матусю...» Не пеленала, не годувала, не виносила, посивівши.

Йому не спалося вже з пів сотні літ. Не марилося, не ввижалося нічого. Тільки в темнім вікні, бувало, наче тінь, виростала й танула старезна розлога дичка. Ледве звівшись на ноги з ліжка, старий Микита навпомацки вдівся, узяв картату торбу, укинув туди два яблука й пішов. Баба перекинулася на інший бік і розплющила очі. Сінешня клямка ще стиха цокотіла, коли дідове шаркання вже чулося за хвірткою. Знала, куди пішов. Уже не ходять стільки, як він плентається долиною. Уперше такої ж ночі вона пішла за ним, ще діти до школи ходили, а тепер уже й у дітей онуки. Бачила, що чоловік стрічає ранки коло дерева, на горбаку, знала, що вертає додому ні з чим. Вік уже кличе його та груша самотня на пагорбі, вік її сторожує. Аби блудив, то, може, не так було би їй болісно, бо зі злости, певно, не болить. Прогнала б чи сама пішла кудись. А то терпить. Чого терпить? Ні йому життя не було, ні їй, ні Ганці тій триклятушій.

Уперше на заході літ рівний, як струна, Микита стояв під грушею на колінах, не зводячи очей із Ганчиних вікон. Сюди він ішов востаннє, бо ж знав чи думав, що більше на ноги звестися не зможе. Це була його дорога в один бік. Заклятий, дід наче благов у долі своєї прощення. У скляному його погляді відблискував світанок. Наче свіжий вишневий кисіль, розливалася над дідовим картузом вранішня небесна глибочінь, у якій топли останні цятки-зорі, піною виринали й розчинялися в тім вариві хмари, булькало, кумкало, клекотало й виводило кожне свою вдосвітню. Зляканим дитям долина дивилася на пагорб, де вітер спросоння смикав за мотузку. «Діду, діду, сонце встало!»

2013